

016. Eski Anadolu Türkçesinde -dUK sıfat-fil ekinin -mA isim-fil eki işlevi üzerine

İsmail GÜNEŞ¹

APA: Güneş, İ. (2023). Eski Anadolu Türkçesinde -dUK sıfat-fil ekinin -mA isim-fil eki işlevi üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 239-255. DOI: 10.29000/rumelide.1252744.

Öz

İnsanlar arası ilişkilerde bildirişim aracı olan dil canlı ve sosyal bir varlıktır. Canlı varlıklar için değişim kaçınılmaz olduğundan dil de bu değişme ve gelişmelerin dışında kalmamakta ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda kendi sisteminin işleyişine bağlı olarak değişebilmektedir. Türk dilinin geçmişten günümüze uzanan tarihî arka planı incelendiğinde farklı nedenlere bağlı olarak yaşanan değişme ve gelişmelerin izlerini bulmak mümkündür. Türk dilinin sahip olduğu zengin ek sistemi, dilsel bir görevin farklı yapılarla yerine getirilmesine olanak vererek dilin ifade gücünü artırmaktadır. Bu durum, eklerin söz diziminde anlamsal olarak farklı görevler üstlenmesine ve işlevsellik açısından zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Eklerin işlevsel açıdan kullanım özelliklerinin saptanmasında söz konusu eklerin içinde yer aldığı yapılar, işlevsel açıdan birbirleriyle karşılaştırılarak bir denkleştirme işlemi uygulanabilir. Bu türden denkleştirme çalışmalarıyla farklı işlevlere sahip olan eklerin söz dizimsel yapıda aynı veya benzer bir anlamda kullanıldığı ortaya konabilir. Türkçede bir ekin kendi asli işlevi yanında başka bir ekin anlam ve görevini yüklenmesine tarihî ve çağdaş lehçelerde rastlanmaktadır. Batı Türkçesinin ilk dönemi olan Eski Anadolu Türkçesi döneminde birbirinden farklı eklerin kimi zaman aynı anlam ve görevde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu döneme ait eserlerde, farklı ekler arasında rastlanan işlevsel denkliklerden biri de -dUk sıfat-fil ekiyle -mA isim-fil eki arasında görülmektedir. Bu çalışmada sıfat-fil eklerinden -dUK ile -mA isim-fil ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki eş değer işlevsel özellikleri dönem metinlerinden alınan örneklerden hareketle incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, işlevsel denklik, -dUk eki, -mA eki

On the suffix -mA gerund function of suffix -dUk participle in Old Anatolian Turkish

Abstract

Language, which is a means of communication in interpersonal relations, is a living and social entity. Since change is inevitable for living beings, language does not stay out of these changes and developments, and it can change depending on the operating rules of its own system in line with new needs. When the background of the Turkish language extending from the past to the present is examined, it is possible to find the traces of the changes and developments experienced due to different reasons. The rich suffix system of the Turkish language increases the expressive power of the language by allowing a linguistic task to be fulfilled with different structures. This situation contributes to the fact that the affixes take on semantically different tasks in the syntax and to enrich them in terms of functionality. In determining the functional features of the affixes, an equalization

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Aksaray, Türkiye), ismailgunes@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-4563-4950 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 28.12.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1252744]

process can be applied by comparing the structures in which the affixes are included with each other in terms of functionality. With such equalization studies, it can be revealed that affixes that have different functions are used in the same or similar meaning in the syntactic structure. In Turkish, it is seen in historical and contemporary dialects that a suffix assumes the meaning and function of another suffix besides its original function. It is observed that different suffixes are sometimes used with the same meaning and function in the Old Anatolian Turkish period, which is the first period of Western Turkish. In the works of this period, one of the functional equivalences between different suffixes is seen between -dUk adjective-verb suffix and -mA noun-verb suffix. In this study, the equivalent functional properties of the adjective-verb suffixes -dUK and -mA noun-verb suffixes in Old Anatolian Turkish will be examined on the examples taken from the texts of the period.

Keywords: Old Anatolian Turkish, functional equality, the suffix -dUk, the suffix -mA

Giriş

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan dil, kendi gelişim çizgisinde kendine özgü kurallarıyla ilerleyen canlı bir varlıktır. Toplumsal ve canlı olması yönüyle dil, dönemsel koşullara göre değişme ve gelişme temayülü gösterir. Dilde gelişme; dilin ifade yeteneğinin genişlemesi, zihinsel faaliyetleri karşılayacak ve betimleyecek bir düzeye ulaşmasıyla gerçekleşir. Bu doğrultuda uzun tarihî boyunca geniş coğrafyalara yayılan ve birçok bölgede yazı ve konuşma dili olarak kullanılan Türk dili, iç ve dış faktörlerden kaynaklanan değişimler kaydetmiştir. Bu değişme ve gelişme sürecinde dilsel bir birim, kendi işlevi dışında başka bir yapıya ait görevi üstlenebilmiştir. Bu durum, gelişmiş bir ek sistemine sahip olan Türkçede dilsel bir işlevin birden fazla ek veya yapıyla ifade edilmesine imkân tanımıştır. Bu türden kullanımlar dilin ifade gücünün artmasına da katkı sağlamıştır. Bir ekin genel işlevleri dışında özel işlevlerinin tespit edilmesinde, söz konusu ek ile görev ve anlamını üstlendiği diğer ek veya yapıların birbirleriyle karşılaştırılarak denkleştirilmesi bir yöntem olarak kullanılabilir. Denkleştirme metoduyla farklı yapıların bulunduğu ve ayrıştığı noktalar ile buna bağlı kullanım özellikleri belirlenebilir. Türk dilinin tarihî ve çağdaş lehçelerinde kimi eklerin, asli görevleri dışında farklı anlam ve görevler yüklenmesi sıkça rastlanan bir durumdur. Bir başka ifadeyle dilsel bir birim, dilin işleyiş kuralları doğrultusunda ihtiyaç duyulan başka bir dilsel birimin görevini yüklenebilir. Bu nedenle dilsel bir birimin kullanım alanını genel özellikleriyle sınırlandırmak, dilsel birimin özel durumlarda üstlendiği işlevlerin dikkatlerden kaçmasına neden olacağından doğru bir yaklaşım değildir.

Türkçede özellikle isim hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılmasına Eski Türkçe döneminden itibaren rastlanmaktadır. Türkiye Türkçesinde bulunma hâli için kullanılan +DA eki, Köktürkçede aynı zamanda ayrılma hâlini ifade etmek için kullanılmıştır (Tekin, 2016: 106). Bir morfemin kendi işlevleri dışında farklı görevler yüklenerek kullanılması durumunun Türk dilinin müteakip dönemlerinde devam ettiği gözlemlenmektedir. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait metinlerde isim hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılmasının birçok örneği vardır. Söz gelimi belirtme hâli eki, yönelme hâli eki işlevinde (Akkuş, 1995: 183); bulunma hâli eki ise yönelme hâli eki işlevlerinde kullanılabilir (Güneş, 2015: 181). Bir başka tarihî lehçe olan Çağatay Türkçesi metinlerinde bazen belirtme hâli ekinin anlamı, ilgi hâli ekine yüklenmek suretiyle sağlanmıştır (Argunşah, 2021: 144). Bu bağlamda Türk dilinin tarihî gelişim sürecinde bazı ekler, fonetik değişimler geçirerek kalıcı işlev değişikliğine uğramıştır. Örneğin, Eski Uygur Türkçesinde gelecek zaman ifade eden -gA eki, Batı Türkçesine geçerken /g/ ünsüzünün düşmesiyle -A şekline geçerek istek kipi çekiminde kullanılmış ancak istek anlamı dışında gelecek zaman, geniş zaman, emir bildiren bir ek durumuna gelmiştir (Timurtaş, 1994: 126; Ergin, 1993: 294).

Türkiye Türkçesinde de bir kip ekinin bağlama göre farklı anlamlar yüklendiği kullanımlara da rastlanmaktadır.² Bu çalışmada -dUk sıfat-fiil ekinin -mA ekiyle işlevsel denkliği üzerinde durulacaktır.

2. İnceleme

Sıfat-fiiller, fiil olma özelliklerinden dolayı sahip oldukları hareket ve zaman kavramlarını isim oldukları sığata aktararak nesnelere hareket ve zaman gösterme yönünden geçici olarak nitelendiren sözcüklerdir. Bir anlamda sıfat gibi kullanılan fiil biçimleri olan sıfat-fiiller bir yönüyle fiil, bir yönüyle sıfattır (Korkmaz, 2003: 909; Ergin, 1993: 315). Dolayısıyla sıfat-fiiller varlık ve nesnelere zamansal düzlemdeki hareket niteliklerini ifade eden sözcüklerdir. Anlamsal olarak bağlı olduğu isimden önce gelerek o ismin bir niteliğini bildiren sıfat işleviyle kullanılan sıfat-fiiller çokluk, iyelik ve isim hâl ekleri olarak isim görevi de üstlenebilir. Sıfat-fiil eklerinin oluşturduğu isimler genel olarak geçici olmakla birlikte kimi zaman kalıcı da olabilmektedir (Özkan, 2009: 148). Sıfat-fiil eki alan yapılar cümlede özne, nesne, tümleç ve yüklem olarak yer alabilir.

Köktürkçeden başlayarak Türk dilinin her döneminde kullanılan sıfat-fiil eklerinin başında gelen -dUk ekinin etimolojisiyle ilgili olarak araştırmacılar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bang söz konusu ekin yapısını, *-t fiil ismi + -k/-k geçmiş zaman birinci çokluk kişi eki*, Brockelmann ise *-duk/dük, -tuk/-tük < -t 'fülden isim yapma eki' + uk 'edat'* biçiminde açıklamıştır. Bir başka araştırmacı Benzing aynı eki *-duk/-dük < * -d 'partisip eki' + -uk/-ük 'ok edatının ekleşmiş şekli'* biçiminde ele almıştır. Räsänen, Ramstedt, Kotwicz ve Poppe -dUk ekini ortak Moğolca-Türkçe dönemine ait *-dag* ekiyle ilişkilendirmişlerdir (Bayraktar, 2004: 47). Ekin etimolojik kökeniyle ilgili bir başka görüş Şinasi Tekin'e aittir. Tekin, *-mA* olumsuzluk ekiyle *-DIK* eki hakkındaki çalışmasında söz konusu eklerin kökenini Toharcaya dayandırmıştır. Ekin, Toharcadaki *ma te ok* yapısından *-maduk* biçimine geldiğini ifade eden Tekin'e göre *ma te ok*; Eski Türk yazı dilinin oluşmasından önce *-ma-tı ok* biçiminde değişmiş, daha sonraki süreçte *ok* pekiştirme edatının ekleşmesiyle *-maduk* biçimine dönmüştür. Eski Türkçe döneminde *-ma*'nın olumsuzluk edatı olarak kullanılmasıyla birlikte *-maduk* yapısından *-duk*, ayrı bir ek gibi ayrılmış ve olumlu fiil köklerine getirilen *-dUk* eki meydana gelmiştir (Tekin, 2015: 51-55). Konuyla ilgili çalışmasında eki *-dOK* biçiminde ele alan Talat Tekin ise ekin yapısını **-d 'arkaik fiil ismi eki' + ok/ök 'edat'* şeklinde açıklar (Tekin, 2012: 376). Ekin kökeniyle ilgili bir başka görüş de Mehmet Vefa Nalbant'a aittir. Nalbant, *-DUK* ekiyle ilgili yazısında, ekin zarf-fiil olarak kullanımına dikkati çektiikten sonra *-sAr* şart ekinde olduğu gibi zarf-fiil eki olarak da kullanılabilen *-DI zaman eki ile + ok* edatı yapısından oluşabileceğini belirtmiştir (Nalbant, 2002: 201).

Gramer kitaplarında geçmiş zaman bildiren sıfat-fiiller kategorisinde yer alan *-DIk /-DUk* sıfat-fiil eki Türkiye Türkçesinde genellikle iyelik ekli yapısıyla kullanılmaktadır. Ekin sıfat ve yalın biçimiyle kullanımı çok az olmakla birlikte yalın ve olumsuz biçimi daha yaygın bir kullanıma sahiptir. İyelik ve isim hâl ekleriyle genişletilen *-DIK/-DUK* sıfat- fiil ekinin eklendiği sözcük isimleşir. İyelik ekiyle irtibatlı olan bu isimleşme, bazen bir isim-fiil ekiyle denkleşebilir (Korkmaz, 2003: 911-915). Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde genellikle yuvarlak ünlülü olarak kullanılan *-dUK* sıfat-fiil eki, sıfat görevi dışında isim hâl ekleri ve edatlarla birlikte çeşitli zarf-fiil eklerinin türetilmesinde de kullanılmıştır (Bayraktar, 2004: 47).

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Yaman, E. (2017). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. Klasik gramer kitaplarında *zaman veya anlam kayması* olarak değerlendirilen bu türden kullanımlar dil bilim çalışmalarında; görünüş (bakış), kiplik, dil bilimsel zaman yaklaşımıyla ele alınmaktadır. Dolayısıyla kip ekleri, sözlüksel ve söz dizimsel özellikler doğrultusunda zamansal ve anlamsal işaretlemeler yapmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Boz, E. (2020). *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Fiillerin gösterdiği hareketi kişiye ve zamana bağlı olmadan ifade eden isim-fiil eklerinden -mA eki, Osmanlı gramer kitaplarında hafif mastar olarak adlandırılmıştır. Bu ek, yapı bakımından -mAk ekinin sonundaki /k/ sesinin iki ünlü arasında tonlulaşıp kaybolmasıyla oluşmuştur (Banguoğlu, 2000: 264; Korkmaz, 2003: 882). İşlevsel açıdan -mAk eki hareket isimleri, -mA eki ise iş isimleri türetir (Ergin, 1993: 176). -mA ekli isim-fiiller, isim ve sıfat tamlamaları kurabilir, isim çekim ekleriyle iyelik eklerini alabilir. Genişletilme, kalıplaşma veya türetme yoluyla bir yapım eki olarak kullanılmaya daha elverişli olan -mA eki, -mAk ekine göre daha geniş bir kullanım alanına sahiptir (Korkmaz, 2003: 882).

Eski Anadolu Türkçesinde -mAk eki çeşitli yapılarda çokça kullanıldığı hâlde, -mA eki, o kadar işlek değildir (Çağatay, 1947: 368; Gülsevin, 1997: 122). Bu dönem metinlerinde -mA ekinin az kullanıldığı veya hiç kullanılmadığı durumlarda bu ekin işlevini, bazen iyelik ekli yapılarda -dUk sıfat-fiil eki üstlenmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde -dUk sıfat-fiil ekinin -mA anlamıyla kullanıldığı örneklerin çoğu Türkiye Türkçesinde -mA ekiyle kullanılmaktadır. Buradan -mA ekinin yaygınlaşmasıyla birlikte, -dUk sıfat-fiil ekinin -mA işleviyle kullanımının günümüze doğru azalma eğilimi gösterdiği düşünülebilir. Eski Anadolu Türkçesinde -dUk sıfat-fiil ekinin -mA isim-fiil eki işleviyle kullanılmasına dönemle ilgili gramer kitaplarında ya hiç değinilmemiş ya da çok az yer verilmiştir. Çağatay, -dUk ekinin -mA eki işleviyle kullanılmasını *mazi mastarı* olarak değerlendirdikten sonra bazı örnekler vermekle yetinmiştir (Çağatay, 1978: 209). Korkmaz ve Gülsevin ise ekin bazen mastar işlevinde kullanıldığını belirterek ayrıntıya girmemişlerdir (Gülsevin, 1997: 122; Korkmaz, 2017: 151).

Konuya dil bilimsel bir açıdan yaklaşan Aslan ilgili çalışmasında, -DIK ve -mA eklerinin birçok özellikleri açısından birbirine benzediğini, kimi fiillerin her iki fiilimsi ekini alabildiğini belirtir. Her iki eki alan bazı fiillerde anlamsal olarak herhangi bir değişme olmamakta yani -DIK ve -mA ekleri aynı anlamda kullanılmaktadır. Bununla birlikte her iki eki alan bazı fiillerde ise anlam farklılaşabilmektedir. Bu noktada ortaya çıkan hangi fiilin hangi fiilimsi ekile kullanılacağı konusu ise tartışmalıdır (Aslan, 2020: 107-109).

Bu çalışmada yapı ve işlev açısından birbirinden farklı olan -dUk sıfat-fiil ekiyle -mA isim-fiil ekinin Eski Anadolu Türkçesinde denk kullanımları örnek cümleler üzerinde gösterilecektir. -dUk sıfat-fiil ekinin -mA isim-fiil ekinin anlam ve görevine eş değer olacak biçimde kullanıldığı örnekler; -dUk+ iyelik eki ~ -mA+ iyelik eki denklığı ve -dUk+ iyelik eki + isim hâl eki ~ -mA+ iyelik eki + isim hâl eki denklığı olmak üzere iki kategoride ele alınacaktır.

2.1. -dUK+ iyelik eki ~ -mA+ iyelik eki denklığı

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde -dUK sıfat-fiil ekinin yalnız biçimiyle sıfat işlevinde kullanımı çok yaygın değildir.³

*ne tama' kıla gözi **gördük** yire*

*ne galat şuna eli **irdük** yire* (G, s. 313).

(Ne her gördüğüne heveslenip almaya kalkmalı, ne de gücü yettiğine haksızlık yapmalı.)

*ayağın **basduğ** yire rahmet gele*

Nire kim varur-ısañ ilden ile (G, s. 583).

³ Örnek cümleler, alıntılandığı çalışmadaki imlasıyla verilmiş, zorunlu olmadıkça herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

(Gittiğin her memlekette ayağımı bastığın yerden rahmet fişkırrır.)

*eydür kim gözler **görmedük** kulaqlar **işitmedük** bâğçâlarum bezendi gönüllerden **geçmedük** ni'metlerüm bezendi şâlihler-içün 'âbidler-içün südden ırmaqlarum nürdan burâklarum bezendi* (EA, s. 296).

(Buyurur ki gözlerin görmediği, kulakların işitmediği bahçelerim hazırlandı, insanların hayal edemediği nimetlerim hazırlandı, salihler için, abidler için sütten ırmaklarım, nurdan buraklarım hazırlandı.)

Bununla birlikte -dUK eki, iyelik ekleriyle genişletildiğinde sıfat ve isim görevinde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Aşağıdaki cümlelerde -dUK sıfat-fiil eki, iyelik ekli yapıyla anlamsal ilgiyle bağlı olduğu ismin önünde yer alarak sıfat görevinde kullanılmıştır:

*benüm **işledüğüm** işe yarın haq ta'âlâ hazretinde ve yüz biñ yigirmi dört biñ peygamberler huzûrında şanukluk virürler* (CC, s. 140).

*haq vahy itdi kimyâ müsâ bu on sekiz biñ 'âlem benüm kudretüm elinde şol **tutduğun** şişeler gibidür* (CM, s. 379).

*Kısmet itdün her kişiye anı kim lâynk-durur
Ger geye 'Amr atlas u Zeyd'ün ola **geydüğü** şâl* (AD, s. 7).

Aşağıdaki cümlelerde ise -dUK sıfat-fiil eki, teklik 1. kişi iyelik eki almış yapıyla isim görevinde kullanılmıştır:

*ki ne odlar saçar bir derdlü câna
bilüñden **gördüğüm** sığmaz hayâle
lebüñden **çekdüğüm** gelmez gümâna* (KBD, s. 66).
*senden dilerem ki **diledüğüm** benüm ola
sen sanma ki ol yazuğı ben yazam efendi* (KBD, s. 417).

İyelik eki alarak isimleşen -dUK sıfat-fiili, kimi zaman -mA isim-fiil ekiyle eş değer bir anlam ifade etmektedir. Eski Anadolu Türkçesine dönemine ait eserlerden alınan aşağıdaki cümlelerde -dUK eki iyelik eki almış biçimiyle -dUK+iyelik eki ~ -mA+iyelik eki denkliliğini sağlayacak bir kullanım sergilemektedir. -dUK sıfat-fiil ekinin ifade ettiği zaman anlamı, sıfat ve isim göreviyle kullanıldığı sözcüklerde belirgindir. Bununla birlikte -mA isim-fiil ekine denk düşen bazı örneklerde -dUK ekindeki zaman anlamı ön planda değildir. Bu türden kullanımlarda -dUK sıfat-fiil eki, söz konusu hareket veya işin geçmiş zamanda gerçekleştiğini belirtmekten ziyade yapılan hareket veya işin ne olduğunu ortaya koymakta ve -mA isim-fiil ekine denk bir işlev sergilemektedir.

Türkiye Türkçesinde -mA isim-fiil eki alan sözcükler isim tamlaması kuruluşunda tamlayan ya da tamlanan unsuru olarak yer alabilmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde -mA isim-fiil ekine eş değer olarak kullanılan -dUK sıfat-fiil eki de bazı metinlerde iyelik ekli yapıyla aynı işlevi yerine getirmektedir. İsim tamlamalarında tamlanan iyelik ekli olduğu için tespit edilen örneklerde -dUK ekli sözcük tamlanan unsuru görevindedir. Taradığımız eserlerde -dUK ekinin -mA işleviyle teklik 3. kişi iyelik ekiyle kullanımının diğer iyelik eklerine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

ağladuğu ~ ağlaması

*Bu sebebden Ya 'küb'uy **ağladuğı**
Yûsuf-içün dün ü gün inledügi* (YZ, s. 107).

ağladugum ~ ağlamam

*miskîn Yûnusun dünyede güldüğini işitmeyin
ağladugum isteyene gözüm binar olsun ana* (YED, s. 58).

ayrıldığum ~ ayrılmam

*yâ ana! ğarîb oldum, bildün mi senden **ayrıldığum** yitmez midî atamdan dağı ayrıldığum,
kardaşlarum mekrine sataşđum* (KEA, s. 232).

bilmedügidür ~ bilmemesidir

*İskender buña su'âl eyitdi ki, "Kamu hastalıđuñ başı nedir?" Eyitdi ki: "Kişi yeyeceğini
bilmedügidür ya'nî menfa'atlü midür ya menfa'atsiz midür?"* (AMT, s. 46).

döndüği ~ dönmesi

*Işk-iledür göğün **döndüği**; ışk-iledür yirûn **turduğı**
Işktur çarha koyan feleği; ışktur temcîd okudan meleği* (TN, s. 208).

gıtdüğüñüz ~ gitmeniz

*Şeyhi koyup **gıtdüğüñüz** sehl ola
Hak kapusından giden nâ-ehl ola* (MT, s. 39).

gürledüği ~ gürelemesi

*tâ kim bir yerden bir yire iledürler ve dağı gök **gürledüği** bu ferîştehlerüñ tesbîhidür ve yıldırım
bunlaruñ nefesidür* (M, s. 43).

kaldurduğı ~ kaldırması

*başın **kaldurduğı** ğâfillığıdır
göñül hakka unıdup âfilhığıdır* (UVİ, s. 123).

kavuşduğı ~ kavuşması

*'Arşdan üç yüz biñ yıllık yol yokarı vardı, kâbekavseyne. Ya'nî kâbekavseyn oldur kim Tañrı Te 'âlâ'ya
öyle yakın olur kim kubbenuñ iki başı **kavuşduğı** gibi* (KEA, s. 212).

kesildüği ~ kesilmesi; düşdüği ~ düşmesi

*hoğ pâdişâh hizmetinden **kesildüği** ve anuy yüzünden **düşdüği** ölümden biterdür* (MNT, s. 151).

olduğı ~ olması

*Pes ma'lûm oldu ki Allâhü Te'âlâdan korkmak anuñ heybetine ve 'azametin bilmeye göre olurmuş. Zîrâ enbiyâlarıñ korkusu ziyâde **olduğı**, ma'rifetleri ziyâde olduğuçündür* (TG, s. 131).

*hikmet neydi evvel hikmet oldur ki 'Arab aydur keşretu'l-ismi tedullu 'alâ 'izzeti'l-musemma ad çok **olduğı** ad ıssınuñ 'izzetine delâlet eyler pes Tanrı te'âlâ dağı 'azîzdür ad dağı yoğdur* (İST, s. 91).

*gönül tar **olduğı** gâfletten olur
gönül giñiřliđi rahmetden olur* (UVİ, s. 364).

*Bu cismüm belâsıdur adum Yûnus **olduğı**
Zâtum sorar olursan sultâna benem sultân* (YED, s. 344).

olduđuñ ~ olman

*Pes bize sen server **olduđuñ** neden
Yolda bize rehber **olduđuñ** neden* (MT, s. 98).

öldürdüği ~ öldürmesi

*Dâimâ meyhânelerde esrükler biribirin bıçağlayup **öldürdüği** meşhür olmuşdur. Meysirden murâd bazıları kumar oynamağdur dimişlerdür* (TG, s. 134).

sevdüği ~ sevmesi

*Gönlüm bana eydüirdi seni severem dirdi
Gönlüm seni **sevdüği** dosta irinceyimiş* (YED, s. 179).

söyledüği ~ söylemesi

*Ol karınca söyledi Süleymân'a yol didi
Ol karınca **söyledüği** cevâb alıncayımış* (YED, s. 179).

vardugumuz ~ varmamız

*Rüstem eydür ne çıkalum kal'aya
Çıkmayınça **vardugumuz** bes neye* (MT, s. 98).

virdüği ~ vermesi

*Bu dürlü ni'metleri **virdüği** keremindendür* (CM, s. 351).

vurmaduğı ~ vurmaması

Olumsuzluk eki almış yapılar da -dUK sıfat-fiil ekinin yine -mA ekinin işlevine benzer bir anlam ifade ettiği görölmektedir.

*'Ayblar örtüp yüzlerine **vurmaduğı** keremindendür* (CM, s. 351).

yağdurdüği ~ yağdırması

*Sehâ-yib-i dürer-bâr, katarât-ı emtârı safahât-ı aktâr üzerine leyl ü nehâr **yağdırdı** senün takdîrün-ile, ve gavvâs-ı ebr-i bahar, uküd-ı mürvârîd-i âb-dârı ka'r-ı bihâr-ı zehhârdan götürüp, bâzâr-ı çemen-i gülzâra arz ittügi senün tedbîrün-ile* (TN, s. 45).

(İnci yağdıran bulutların yağmur damlalarını yeryüzü sathının her tarafına gece ve gündüz yağdırması senin hükmüyledir ve bahar bulutlarının dalgıcı, parlak incilerden oluşan değerli madenleri, dalgalı ve derin denizlerden getirip gül bahçesi çimenindeki pazara sunması senin tasarrufundadır.)

yatduğı ~ yatması

*kirpük devrilüp içerü **yatduğı**, eger kirpük iki üç batmış-ısa göz içinde anı erimiş mezdeğiyile yâ dıbk birle yoķaru kirpüğe yavşurmak gerek* (HT, s. 75).

yazduğı ~ yazması

*Tevbe idenüñ günâhını yarlıgayup yirine şevâb **yazduğı** keremindedür* (CM, s. 351).

*ve iki omuzdağı ferîşteler dağı **yazduğı** bu sırdan ötürüdür ve illâ bunlar yazmadın dağı bilür, ne 'amel itdüklerin* (CM, s. 452).

2.2. -dUK+iyelik eki+ isim hâl eki ~ -mA+iyelik eki+ isim hâl eki denklığı

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde -dUK ekinin iyelik ve isim hâl ekleriyle genişletilmiş biçimi isim olarak kullanılmaktadır. İsim olarak kullanılan -dUK ekli yapı, cümlede yine -mA isim-fiil eki işlevinde ve cümlenin anlamını tarz, durum, zaman vb. açılardan tamamlayan bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.1. -dUK+iyelik eki+ belirtme hâli eki ~ -mA+iyelik eki+ belirtme hâli eki

İyelik ve belirtme hâli ekiyle genişleyerek isimleşen -dUK sıfat-fiil eki, Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde kimi zaman -mA isim-fiil ekine denk bir işlevle cümlede nesne görevi üstlenebilir.

acıduğı ~ acımasını

*gögüs ağrısına ve ıtalak ağrısına ve öksürükle gelen kanı keser ve kan işemegi ve sidük birle gelen kanı ve ishâl-i demevî ve sidük yolın **acıduğı** kaç' eder* (TA, s. 294).

bildüğini ~ bilmesini

*İskender bu hâkimüñ **bildüğini** gâyet ta'accüb itdi, eyitdi; "Ol pâdişâhuñ ańlaması ve bilüsi olmasa, bunuñ gibi 'âlemde 'âlimleri katına cem' itmeye-y-idi."* (AMT, s. 46).

Terceme-i Akrabâdîn'de geçen aşağıdaki cümlelerde -dUK sıfat-fiil ekiyle -mA isim-fiil ekinin işlevsel denklığı bariz bir biçimde görülmektedir.

geldüğini ~ gelmesini

*bu dağı bir kurşdur kim meşânenüñ cerbini ve sidük yolu acıduğı ve bevl yolından kan **geldüğini** giderür* (TA, s. 294).

şol kimselere kim öksürükle ve kuşmağla kan gelse veyâ ishâl-i demevî olsa ve bevāsîr kanın ifrâtila gelmesini keser (TA, s. 289).

güldüğünü ~ gülmesini

İşkdan haber bilenlerin ışk derdile tolanların Küfri îmân olanların ayıblaman güldüğünü (YED, s. 492).

kurduğünü ~ kurumasını

eger bununla mazmaza eyleseler diş diblerinin etlerin berk eyler ve kurduğünü giderür (TA, s. 327).

2.2.2. -dUk + iyelik eki + yönelme hâli ~ -mA+ iyelik eki + yönelme hâli denklîği

Eski Anadolu Türkçesinde -dUK sıfat-fiil eki, bazen iyelik eklerinden sonra ismin yönelme hâli ekini alarak ana cümlemin yüklemine çoklukla yer tamlayıcısı olarak bağlanır. Ancak yer tamlayıcısı dışında kimi zaman zarf ve özne olarak kullanılan sözcük grubunun içinde de yer alabilir. Bu türden kurulan söz dizimsel yapılar -dUk eki, yine -mA isim-fiil ekine denk düşen bir işleve sahiptir.

ağırduğuna ~ ağrmasına

ve şakîka başun bir yanı ağırduğuna dirler ibn-i ‘abbās rivyāyet kılar kim peygāmbere hazretlerinin bir gün başı ağrımışdı (TN, s. 492).

aparduğuna ~ aparmasına

nigâr cân u dil aparduğuna dil hoş imiş tevazu‘ ehliyimiş saçı kaddi serkeş imiş (KBD, s. 322).

didüğüne ~ demesine

bu atlu böyle didüğüne kaçdı, urdı, öldürdi. Dağı ol pürin giyeceğinde aradı, bulmadı, kodı, gitdi (VM, s. 142).

dutulduğuna ~ tutulmasına

dilün istirhāsına ve dil dutulduğuna fā`ide eyler enbîh hekîm eydür bu ma`cündür müşevves bunja hiç i tirāz yokdur (TA, s. 203).

gıtdüğüne ~ gitmesine

ammā Hüsrev Ejderhā-bend binüp berāber gıtdüğüne hikmet ne ola, diyüp her biri bir söz söyledi (MŞT, s. 268).

geldüğüne ~ gelmesine

issi şuyula vèreler şıfat-ı sufûf kim irādetsüz menî geldüğüne ve sidük tamladüğuna fā`ide eyler (TA, s. 306).

güldüğünüze ~ gülmenize

*ol şālîh adlu oğlı ılerü geldi eytdi babacuğum **güldüğünüze** sebep nedür didi* (EA, s. 328).

ısırdığına ~ ısırmasına

*eger âdem sidügin yün-ile it **ısırdığına** ursalar hoş ola, bir uyışmış kan gibi nesne çıkarur, it **ısırdığına** bundan yig devā yoğdur* (AMT, s. 228).

itdüğine ~ etmesine

*meger cāzū laʿîn dağı çin şāhu bu kadar kendüye ʿitibār **itdüğine** germ olub andan cāzū leşkeriyle cezire-yi ābāna gelüb sihriyle Behrāmı dutub alub çine geldi* (K, s. 224).

*Ammā havānuñ hareket **itdüğine** sebep nedür? Budur ki çok buhār cemīʿ olur dağı havāyı bir yirden bir yire naqıl itdürür* (AMT, s. 90).

kalduğına ~ kalmasına

*Keyhüsrev-i Kāmrān gerçi Bürzū'ya hilʿat giyürdi, ammā o kadar yanında **kalduğına** hazz eylemedi, zīrā muqaddem ahvālınden ve meşrebin bilürdi* (MŞT, s. 316).

koğuğına ~ komasına

*Rağşından inmiş, etrāfın gezinüp kendi ʿaskerinden hiçāb idüp bir de Kattāl Zengī kendüye bir darbla ol hāle **koğuğına** ʿār ve ğayret eyledi* (MŞT, s. 169).

koğduğına ~ kokmasına

*Birkaç kez şordum bedenüñ misk gibi laţif **koğduğına** sebep nedür? Dimeđi. āhir and virdüm. Eyitdi: Oğlaniken be-ğāyet şāhip hüsn idüm ve hem Hağ Teʿālādan be-ğāyet korqanlardan idüm* (TG, s. 154).

koğduğına ~ koymasına

*ve bir dürlü taʿamı birkaç tabaqlara **koğduğına** hikmet buydu ki senüñ hod hatunlaruñ vardur. Bir ʿavrat lezzeti neyise kalanınuñ dağı oldur* (TG, s. 156).

öldüğine ~ ölmesine

*hātün bu haberi işidicek kıızı **öldüğine** hayf idüb aydur nidelüm eceli anda imiş şāh şāğ olsun ammā güc bu oldı kim* (K, s. 316).

öldürdüğüne ~ öldürmesine

*pes bulardan maʿlüm oldı kim hağ Taʿālā celle celālühü ol velileri imānsuz **öldürdüğüne** sebep kalan kullarına siyāset-içündür ve dağı ʿibret-içün oldı* (EA, s. 380).

geşsedüğüne ~ genişlemesine; deprendüğüne ~ hareket etmesine

*dişler eti **geşsedüğine** ve dişler **deprendüğine** ahlâti budur gülnâr ve ekşi enâr kabı altışar dirhem kızıl zernîh ve şeb-i yemânî üçer dirhem kızıl gül ve summâk sekizer dirhem sünbül ve fukâhü'l-adhîr her birinden onar dirhem dükelisin döğeler (TA, s. 425).*

şoğduğına ~ sokmasına

*Zebâniler görür neye ilanlar ve 'ağreblar **şoğduğına** nice katlana. Su'âl: eger eydürseñ tevbe-i naşûh nedür? (CM, s. 405).*

yırtılduğına ~ yırtılmasına

*meyfuhtec ile yoğurup akrâş edeler şerbeti iki dirhemdür bir dürlü kurş-ı tîn dahî kim bögrek za fina ve **yırtılduğına** fâ ide eyler (TA, s. 291).*

2.2.3. -dUk+iyelik eki + ayrılma hâli eki ~ -mA + iyelik eki + ayrılma hâli eki denklığı

Eski Anadolu Türkçesinde -dUk ekinin iyelik ve ayrılma hâli ekiyle genişletilmiş biçimi isimleşerek söz diziminde yüklem görevindeki fiile neden-sonuç, zaman, tarz vb. bir ilgiyle bağlanabilir. Bu bağlanmada -dUk eki, -mA isim-fiil ekine eş değer bir görevde kullanılarak zarf veya yer tamlayıcısı görevini üstlenebilir.

çağırduğından ~ çağırmasından

*Bir ev eylen, kıızı anuñ içinde kon, gidün. Ol anuñ **çağırduğından** üşenür, esirgeye, du 'â kıla didi (KEA, s. 261).*

didüğinden ~ demesinden

*Rüstem'in böyle **didüğinden** Deli Bânû, Bîjen, Cihāngîr gücenüp birazdan aḡşām oldu, talāyi nevbeti Taus'in idi (MŞT, s. 404T).*

*eyitdi ğaybet söylemek oruç ve abdesti şır didi ya'nû şır **didüğinden** murād müzdin gidermekdür (KG, s. 343).*

gıtdüğinden ~ gitmesinden

*payġambar 'aleyhi's-selām dünyādan **gıtdüğinden** şoñra Şiddîk rağı bir gün düş gördi düş içinde çağırdı ki mā hāze'l-bukā'u yā resül'allāh didi (İST, s. 63).*

olmaduğından ~ olmamasından

*Gördüm, söylemez hülâşâ-i kelām Ferāmerz gördi şoñbet **olmaduğından** meclisde meze yok aşıl neşât rûḡānî ve zevk müşehhevâtı cāme-hābda olmak ihtimâli vardır (MŞT, s. 179).*

virdüğinden ~ vermesinden

*Tañrı katında yüz biñ bu kadar ḡalka rahmet itmek geñezdür. Ol kişi bir aḡça **virdüğinden** didi (TE, s. 118).*

gıtdüğünden ~ gitmemden

*çün anuñ tevekkülün gördüm gönildüm gıtdüm **gıtdüğünden** soñra aña şormuşlar kim hâtim saña ne kadar nafağa kodı (KG, s. 225).*

-mA işleviyle kullanılan -dUk eki iyelik ve ayrılma durumu ekiyle birlikte bazen yükleme dolaylı tümleç ilgisıyla bağlanabilir.

aķşırdüğünden ~ aksırmasından

*Hak Te'ālā anuñ **aķşırdüğünden** bir ferişte yaradur ol ferişte tã'at kalur, sevābı aķşuranuñ olur (Zİ, s. 251).*

Dönem eserlerinde iyelik eki ve ayrılma hâli eki alan -dUK ekli yapı, kimi zaman ek-fiil getirilmek suretiyle cümlede yüklem göreviyle bulunabilir.

bilmedüğünden ~ bilmemesinden

*Bilmeyen katındadır söz ü savaş
Her ki bildi bu işi oldı yavaş
Pes bu gavgâ vü urışmak ne-y-idi
Cümle dilin **bilmedüğünden**-idi (G, s. 147).*

olduğındandır ~ olmasındandır

*ve mizmāruñ aşlı şol ney paresidur ki ağacdan düzdükleri neyi anuñ üstine berkidürler ve şol nağmeler ki nāydan belürür, kāmış **olduğındandır** (İE, s. 242).*

2.2.4. -dUk+iyelik eki +ilgi hâli eki ~ -mA+iyelik eki +ilgi hâli eki

Bilindiği gibi bir isim unsurunun iyelik eki olarak başka bir isim unsuruyla kurduğu sözcük grubu isim tamlaması olarak adlandırılmaktadır. -mA isim-fiil eki almış sözcükler buna paralel olarak kendinden sonra gelen başka bir isimle ait olma açısından ilgi kurarak isim tamlamasının kuruluşunda tamlayan ya da tamlanan unsuru olarak yer alabilir (Korkmaz, 2003: 884). Bu tür tamlamalar cümlede özne, nesne, zarf ve yüklem görevi üstlenebilir. Türkiye Türkçesinde bu biçimde kurulan isim tamlamalarının birçok örneği vardır:

*Camide cuma günleri, Fransızca bilen ve vaizin sözlerini Cezayirli erlere tercüme eden bir **subayın hazır bulunması** âdet haline gelmiştir (V, s. 262).*

*Lakin bu mırnav **mırnavın yakalanması, kesilmesi, yüzülmesi, tencereye girmesi** evde epey patırtılar koparacak bir mesele idi (UT, s. 94).*

*Şimdi arkadaş aramak külfetine kalkma. Ben **meselenin** öyle pek **duyulmasını** da istemem (T, s. 206).*

*Avucunda ağırlığını çarçabuk şöyle bir kestirdikten sonra **büyük bir sevinç gülümsemesiyle** bu kıymetli altın keseyi hemen kendi çantasına gömdü (CP, s. 464).*

Koca **Osman'ın** böyle kubara kubara **dolaşmasının** sebebini anlıyorlardı (İM, s. 360).

Ceç, harmanın ortasında olduğu gibi kaldı. Sebebi de **Abdi Ağa'nın** gelip hakkını **almamasıydı** (İM, s. 52).

Evinin hususiyeti, bir **girenin** yahut içinde bir kere doğma gafletini **gösterenin** bir daha dışarıya **çıkmasıydı** (SAE, s. 37).

Bu meselede Aristidi Efendi ile aralarındaki fark bu **sonuncusunun** bu gayeye ancak modern kimya ile erişilebileceğine **inanmasıydı** (SAE, s. 42).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde -mA isim-fil eki işlevinde kullanılan -dUK ekinin de iyelik eki ve ilgi hâli eki almak suretiyle belirtili isim tamlaması oluşturduğu görülmektedir. Bu biçimde oluşan isim tamlamalarında -dUK ekli yapı tamlayan olarak yer almaktadır. -dUK ekiyle kurulan belirtili isim tamlamaları cümlede özne, nesne ve yüklem olarak görev yapar.

batduğunuñ ~ batmasının

kirpükler dökildüğünüñ devrilip içerü **batduğunuñ** dermānın beyān ider (HT, s. 74).

belürdüğünüñ ~ belirmesinin

gözde dırnak **belürdüğünüñ** ve göz yaşı akmağınıñ dermānın beyān ider (HT, s. 73).

duymaduğunuñ ~ duymamasının

burun yiyi **duymaduğunuñ** sebeplerinden birisi oldur kim şol dimāğuñ önindeki iki yumrucağ kim emcek ucı gibidir (HT, s. 88).

indüğünüñ ~ inmesinin

göze şu **indüğünüñ** nişānı oldur kim ilkinde uyuz ve siñek gibi gözi öninde hayāl görinür ol hayāl ma'de buhārından dağı olur (HT, s. 79).

katduklarınıuñ – katmalarının

şol yaramaz fazlaları kim anda kalmışdur taħlil ède ve akrāşa etmek **katduklarınıuñ** sebebı oldur kim etmek ruṭūbetini neşf èder (TA, s. 196).

olduğünüñ ~ olmasının

yā server uş bu serverüñ taş **olduğünüñ** aşlı budur ammā yine ħalāşınıuñ aşlı budur (K, s. 224)

sürdüğünüñ ~ sürmesinin; yidüğü ~ yemesi

İmdi Ĥakk Ta'ālā Ādem'i **sürdüğünüñ** sebebı buğday **yidüğü** degül idi. Zirā buğday anıuñ icün yaradıldı. Egerci melāike aña terbiyet virürlerdi (İMTM, s. 190).

Sonuç

Kültürün en önemli unsuru ve taşıyıcısı olan dil canlı bir varlıktır. Dilin canlı ve esnek bir yapıda olması onun değişen ve gelişen koşullara uyum sağlamasına imkân tanır. Eklerden örülmüş gelişmiş bir sisteme sahip olan Türk dilinde kimi dilsel öğeler, ilgili dönemin gereksinimleri doğrultusunda farklı işlevler yüklenmiştir. Bu durum yine dilin canlı bir varlık olmasıyla yakından ilgilidir.

Türk dilinin tarihî ve çağdaş lehçelerinde bazı eklerin kendi asli işlevleri dışında ikincil bir işlevde kullanılmasıyla sıkça karşılaşılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde kendi asli işlevi dışında farklı bir dilsel görev için kullanılan eklerden biri de -dUK ekidir. -dUK eki, özellikle iyelik ekli yapılarda -mA isim-fiil ekinin işlevine denk bir kullanım özelliği sergilemektedir. -dUK ekinin -mA eki işleviyle kullanılmasının irdelendiği bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1. -dUK sıfat-fiil eki Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde ekli ve eksiz biçimleriyle sıfat olarak kullanılmıştır. Ancak ekli kullanımların daha yaygın olduğu görülmektedir.
2. İsim çekim eklerini aldıktan sonra isimleşen -dUK sıfat-fiili, bazı örneklerde -mA isim-fiil ekinin işleviyle örtüşen bir kullanım sergilemektedir. -dUK ekinin -mA ekine eş değer olarak teklik 3. kişi iyelik ekleriyle kullanımı diğer iyelik eklerine göre daha fazladır.
3. -mA ekiyle aynı anlam ve görevde kullanılan -dUK sıfat-fiil ekinin bu kullanımında *zaman* anlamının geri planda kaldığı ve fiilin gösterdiği işi belirtme anlamının öne çıktığı söylenebilir.
4. -mA ekiyle denk bir işlevde kullanılan -dUK sıfat-fiil ekinin iyelik ve isim çekim ekleriyle genişlemiş biçimleri, cümlenin anlamını zaman, neden, tarz, yer vb. açılardan tamamlayan bir öge olarak cümlede yer almaktadır.

Türk dilinin işleyişini sağlayan ekler, gramer kitaplarında belirtilen tipik işlevleri dışında farklı işlevler yüklenebilir. Bir ekin hangi görev ve anlamlarda kullanıldığının tespit edilmesi için o ekin tarihî ve çağdaş metinlerdeki kullanımının karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınması gerekir. Bu noktadan hareketle Türkçede herhangi bir ekin işlevinin kesin çizgilerle sınırlandırılması ekin bağlama göre yüklendiği anlam ve görevlerin göz ardı edilmesine neden olabilir. Eklerin genel işlevleri dışında bağlamsal olarak diğer kullanım özelliklerinin tespit edilmesinde denkleştirme yöntemi bir seçenek olarak kullanılabilir.

Türkçede bir ekin görevlerinin ve sözcüğe kattığı anlamların tam olarak tespiti için işlevselliğin esas alınması, ilgili ekin asli görevleriyle birlikte kullanıldığı yapı ve bağlama göre üstlendiği diğer görevlerinin bir bütünlük içerisinde ele alınması gerekmektedir. Eklerin asli işlevleriyle dönemsel koşulların gerektirdiği kullanım özelliklerinden dolayı yükledikleri diğer işlevlerinin tespit edilmesi, gerek Türk dilinin ifade gücünün ortaya konmasında gerekse dil öğretiminin doğru yapılmasında önemlidir. Bu da Türk dilinin önemli bir unsuru olan eklerin işlevsellik merkezli bir bakış açısıyla eş ve art zamanlı olarak değerlendirilmesini gerektirir.

Kısaltmalar

- çev. : çeviren
ed. : editör
s. : sayfa

Taranan Eserler		
Kısaltma	Eser Adı	Yazarı
AD	Ahmedî Divanı	Ahmedî
AMT	Acâibü'l-Mahlûkat Tercümesi	Rükneddin Ahmed
CB	Can Pazarı	Hüseyin Rahmi Gürpınar
CC	Cinânü'l-Cenân	Muhammed Bin Hacı İvaz
CM	Cevâhirü'l-Ma'ânî	Hızır Bin Yakup el-Hatib
G	Garib-nâme	Âşık Paşa
HT	HT: Hulâsatu't-Tıbb	Hekim Bereket
İE	İlmü'l-Edvâr	Şükruallah
İM	İnce Memed 1	Yaşar Kemal
İMTM	İrşadü'l-Mürîd İle'l-Murâd Fî Tercemeti Mirsâdi'l-İbâd	Kasım Bin Mahmud Karahisarî
İST	İhlâs Sûresi Tefsiri	Mustafa Bin Muhammed
K	Kahraman-nâme	Ali Bin Abdullah
KBD	Kadı Burhâneddin Divanı	Kadı Burhaneddin
KEA	Kitâb-ı Esrârü'l-'Arifin	?
KG	Kitâb-ı Güzîde	Mehmed Bin Bâli
M	Miraçnâme	?
MNT	Marzubân-nâme Tercümesi	Sadru'd-din Şeyhoğlu
MŞT	Mensur Şehnâme Tercümesi	Derviş Mustafa
MT	Mantıku't-Tayr	Gülşehri
SAE	Saatleri Ayarlama Enstitüsü	Ahmet Hamdi Tanpınar
T	Tesadüf	Hüseyin Rahmi Gürpınar
TN	Tazarru-nâme	Yusuf Sinan Paşa
TA	Terceme-i Akrabâdîn	Sabuncuoğlu Şerefeddin
TET	Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi	?
TN	Tıbb-ı Nebevî	Ahmed-i Dâ'î
TG	Tenbîhü'l-Gâfilîn	Ebü'l-Leys-i Semerkandî
UT	Utanmaz Adam	Hüseyin Rahmi Gürpınar
UVİ	Usûl-i Vusûl-i İlahiyye	Abdullah-ı İlahî
VM	Vesîletü'l-Mülûk	Ahmed-i Dâ'î
YED	Yunus Emre Divanı	Yunus Emre
YZ	Yûsuf ve Zelîhâ	Şeyyâd Hamza
V	Veda	Ayşe Kulin
Zİ	Zâdu'l-İbâd	Ebu'l-Fazl Musa İzniki

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (). *Ahmedî Dîvân*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akın, L. (2011). *Cevâhirü'l-Ma'ânî (Paris Nüshası) Metin ve Söz Dizimi İncelemesi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Akkuş, M. (1995). *Kitab-ı Gunya*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altın, S. (2017). *Ebu'l-Fazl Musa İznîkî'nin Zâdu'l-İbâd (Kullara Gıda) Adlı Eseri (Giriş- Dil İncelemesi-Metin-Sözlük-Dizin)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Argunşah, M. (2021). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aslan, E. (2020). *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* (ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Filimsiler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boz, E. (2020). *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. (ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bulduk, T. B. (2017). *18. Yüzyılda İstinsah Edilmiş Bir Mensur Şehnâme Tercümesi II. Cilt 145a-284b Varaklar Arası (İnceleme-Metin-Sözlük-Özel İsimler Dizini-Tıpkıbasım)*. Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adıyaman.
- Coşkun, N. (2015). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Kitâb-ı Güzîde (İnceleme-Metin-Dizin)*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Çağatay, S. (1947). Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5 (4), 353-368.
- Çağırın, Ö. (1992). *Ahmed-i Dâî Tıbb-ı Nebevî*. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya.
- Çal, A. (2008). *Kasım B. Mahmud Karahisarî'nin, İrşadü'l Mürîd İle'l-Murâd Fî Tercemeti Mirsâdi'l-İbâd (İnceleme-Metin-Dizin)*. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Doğan, Ş. (2009). *Terceme-i Akrabâdîn Sabuncuoğlu Şerefeddin (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.
- Doğan, Y. (2018). *Mustafa Bin Muhammed İhlâs Süresi Tefsiri (Giriş, Transkripsiyonlu Metin, Dil İncelemesi, Dizin-Sözlük, Tıpkıbasım)*. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kocaeli.
- Doğru, G. (2015). *Hekim Bereket'in Hulâsatu't-Tıbb (25b-56a) Eseri (İnceleme, Metin, Dizin)*. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gazimağusa.
- Efendioğlu, S. (2007). *Muhammed Bin Hacı İvaz Cinânî'l-Cenân (İnceleme-Metin-Dizin)*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Ergin, M. (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Erdoğan, Y. (2019). *Ali Bin Abdullah Kahramân-nâme (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Özel Adlar Dizini)*. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güneş, İ. (2015). *Karışık Dilli Kitâb-ı Ata-Dede Adlı Eser Üzerinde Bir Dil İncelemesi*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.
- Güneş, İ. (2022). *Abdullah-ı İlâhî, Usûl-i Vusûl-i İlâhiyye (İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Sonçağ Akademi.

- Gürpınar, H., R. (2021). *Can Pazarı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürpınar, H., R. (2022). *Utanmaz Adam*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürpınar, H., R. (2022). *Tesadüf*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güven, Ö. (2019). *Kitâb-ı Esrârü'l-Ârifin*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Kemal, Y. (2008). *İnce Memed 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kulin, A. (2007). *Veda*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Küçük, S. (2013). *Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Nalbant, M., V. (2002). -DUK Eki ve Divânü Lûgati't Türk'te -DUK Ekli Görülen Geçmiş Zaman Çekimi. *Türkoloji Dergisi*, 15 (1), 193-203.
- Özkan, M. (2009). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Pekçetin, O. (2010). *Ahmed-i Dâ'înin Vesiletü'l-Mülûk Adlı Eseri (1b-58b) (Metin-İnceleme-Sözlük)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sarıkaya, B. (2010). *Rükneddin Ahmed'in Acâibü'l-Mahlûkat Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük)*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Şirinova, Z. (2008). *Şükrullah'ın "İlmü'l-Edvâr"ı (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Tanpınar, A., H. (2008). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taş, İ. (2017). *Yûsuf ve Zelihâ (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, M. (1997). *Yûnus Emre Divânı Tenkitli Metin II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tekin, Ş. (2015). *İştikakçının Köşesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekin, T. (2012). Eski Türkçedeki -dOk İsim-fil Eki Üzerine (çev. Ümit Özgür Demirci). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (47), 371-377.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F., K. (1994). *Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tulum, A., M. (2001). *Yusuf Sinan Paşa Tazarru'nâme*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tut, E. (2008). *Tenbihü'l-Gâfilin (İnceleme-Metin-Dizin)*. Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Şanlıurfa.
- Uluscu, G. (2013). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Miraçname (Metin-Gramer-Dizin)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yaman, E. (2017). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yastı, M. (2010). *Esrârü'l-Ârifin (İmla-Metin-Dizin)*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Yavuz, K. (2000). *Garib-nâme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, K. (t.y.). *Gülşehri'nin Mantku't-Tayrı (Metin ve Aktarma)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.